

Максим Горькийден

СҰҢҚАР ЖЫРЫ

Сары бас жылан таудың қиясына өрмелей шығып, бір дем қапсағайда иіріліп теңізге қарап жатты.

Жоғары Көкте Күн жарқырап, тау ыстық демін Көкке жіберіп тұрды. Төменде толқындар тасқа соғылып жатты.

Таудың қапсағайында, қараңғыда, жан-жағына шашырап, тасқа соқтығып, күркіреп, теңізге қарай бет алып, бұлақ сарқырап жатты.

Ақ шашты алыптай бұлақ көбігі бұрқырап, тауды бұзып, ашумен ұлып, теңізге құлап жатты.

Бір мезгілде сары бас жылан иіріліп жатқан қапсағайға көктен төсі жаралы, қанаты қанды сұңқар құлап түсті...

Сұңқар бір саңқ етіп, жерге құлап, әлсіз ашумен төсін тасқа соқты...

Сары бас жылан сескеніп, жалма-жан өрмелеп шетке кетсе де, біраз байқап тұрып, құстың екі-үш-ақ минут өмірі қалған екенін білді...

Содан соң ол жаралы құстың жанына жылжып келіп, тура көзіне ысқырып қалды:

– Немене, өлейін деп жатырсың ба?

– Иә, өлейін деп жатырмын!– деді Сұңқар ауыр уһілеп.– Мен өмірімді ерлікпен өткіздім!.. Мен бақыттың не екенін білемін!.. Ерлерше алыстым мен!.. Мен Көкті көрдім... Сен өмірінде Көкті жақыннан көре алмайсың!.. Ей, бейшара!

– Жә, Көк деген не?– Бір бос жер... Мен оған қалай өрмелеп шығайын? Маған осы мекенім ұнайды... жылы, демді!

Сары бас жылан Ер Құсқа осылай деп жауап беріп, ішінен сұңқардың есалаңдығына күліп қойды. Және мынадай бір ой жүргізіп алды: «Ұш, өрмеле – бірібір, барлық зат жерді құшпақ, барлық зат топыраққа айналмақ...».

Бірақ Ер Сұңқар кенет қағынып, біраз көтеріліп, қапсағайдың жан-жағына көз салды.

Сұр тастардың арасынан су жылап шығып, қараңғы қапсағайда әуе тишу еді, шірік иісі шығып тұрды.

Барлық күшін жиып, қасірет-зармен саңқылдап жіберді Сұңқар:

– Уа, дариға-ай! Көкке енді бір көтерілсем!.. Жауымды төсімнің жарасына жаныштар едім... Менің қаныма тұншығып өлер еді ол!.. Әй, соғыстың сайраны-ай!..

«Сұңқардың осынша күңіренуіне қарағанда, Көкке шығу, тегінде, жақсы болуға тиіс-ау» – деп ойлады сары бас жылан.

Ойлады да, Ер Құсқа айтты:

– Сен мына қапсағайдың шетіне жылжып бар да, төменге құла, кім біледі, қанатың қағуға жарап, көкसेген Көгіңде біраз тұра аларсың...

Сұңқар селк ете түсті де, тәкаппарлықпен бір саңқ етіп қалып, тайғақ таста тырнағы тая-тая жардың шетіне келді.

Келді де, қанатын жайып, кеудесін кернеп бір дем алып, көзін оттай ойнатып, төменге қарай домалап кетті. Домалағанда, тас үстінде сырғанаған тастай, қанатын сындырып, жүнін жұлғызып, тез домалап кетті...

Домалап келе жатқан Сұңқарды бұлақтың толқыны қағып алып, қанын жуып, көбікке бөлеп, теңізге зырқыратып ала жөнелді.

Теңіздің толқындары, қасіретпен күрілдеп, тасқа соғылып жатты... Бірақ теңіздің бетінде құстың өлігі көрінбеді...

Сары бас жылан қапсағайда Сұңқардың өлімін, оның Көкке құмарлығын ойлап жатты...

Жатты да, жанды ылғи бақыт қиялымен еркелететін көк майданға қарады.

– Өлген Сұңқар мынау түбі жоқ, қиыры жоқ көк шөлде не көрді екен? Сол Сұңқар сықылдылар өлсе де, өздерінің Көкті көксеулерімен неге жанның тыныштығын алады? Көкте не көреді екен олар? Көкке біраз ғана ұшып шығып, Көктің сырын мен де біліп алар едім-ау.

Айтты да, істеді. Дөп-дөңгелек болып иіріліп әуеге атылып кетіп, күн сәулесінің ішінде жіңішке жібектей жарк ете түсті.

Өрмелеу үшін туған жан ұша алмақ емес!.. Жылан мұны ұмытып, тасқа жып етіп құлап түсті. Бірақ өлген жоқ, күліп жіберді...

– Көкке ұшудың қызығы мынау екен ғой! Қызығы құлау екен ғой!.. Әй, есер құстар!

Жерді білгісі келмей, қасірет шегіп, олар Көкке ұмтылады.

Ыстық шөлден өмір іздейді. Ол бір бос жер ғой. Онда сәуле көп, бірақ тірілерге тамақ жоқ, тиянақ жоқ. Тәкаппарлық неге? Теңсінбеу неге? Бұлар оларға өздерінің тілектерінің есалаңдық екенін бүркеу үшін, өздерінің тұрмысқа жарамсыздығын жабу үшін керек пе? Есер құстар... жоқ, олардың сөзі енді мені алдай алмас!.. Енді өзім бәрін білем: Көкті көрдім мен... Көкке ұштым, Көкте ұштым, Көкті өлшеп шықтым, құладым, онымен қирағаным жоқ, бірақ өзіме өзімнің сенімім артты. Мейлі жерді сүйе алмайтындар өздерінің есалаңдықтарымен бола берсін. Олардың жел сөздеріне енді сенбеймін. Жер баласы – жеріммен болам мен.

Сары бас жылан, сөйтіп, өзіне өзінің көңілі толып, тас үстінде иіріліп жатып қалды.

Теңіз жарқырағаннан жарқырап, толқындары қаһармен жарды сабап жатты.

Толқындардың жолбарыстай күңіренуінде Ер Сұңқарды жоқтаған жырау бардай.

Шығармалары

Толқындардың ұруынан жартастар дірілдеді, қаһарлы жырдан Көк дірілдеді.

Ерлердің ессіздігін жырлаймыз біз!

Ерлердің ессіздігі. Тұрмыстың түпкі түйіні – осы. Ер Сұңқар! Жауларыңмен қарсыласып қансырадың... Күн келер – сенің ыстық қаныңның тамшылары тұрмыс қараңғылығында ұшқындай жарқырап, талай ер жүректерге жарық пен азаттықты аңсататын от бере!

Өлсең, өл! Сен бірақ ерлердің жырларында өлмессің! Жарыққа, азаматтыққа жөн сілтейтін айбынды үлгі боларсың! Ерлердің ессіздігін жырлаймыз біз!..